

SUN'YI INTELLEKT ASOSIDAGI TA'LIM PLATFORMALARINING IMKONIYATLARI VA XAVFLARI

Sayfullayeva Shabbona Xayrullo qizi

Shahrisabz davlat pedagogika instituti talabasi

<https://doi.org/10.5281/zenodo.16420185>

Annotatsiya. Ushbu maqolada sun'iy intellekt (SI) asosidagi ta'lim platformalarining ta'lim jarayoniga ta'siri, ularning ijobiy imkoniyatlari va ehtimoliy xavflari tahlil qilingan. SI vositalarining o'quvchilarning shaxsiy ehtiyojlariga moslashuvchan ta'lim yaratish, avtomatlashtirilgan baholash, bilimni chuqurlashtirishdagi roli yoritilgan. Shu bilan birga, plagiat, akademik halollik, shaxsiy ma'lumotlar xavfsizligi kabi muammolar ham ko'rib chiqilgan. Maqolada Bloom taksonomiyasi, konstruktivizm va sotsial konstruktivizm kabi pedagogik nazariyalar asosida SI vositalarining didaktik salohiyati baholangan.

Kalit so'zlar: sun'iy intellekt, ta'lim platformalari, raqamli ta'lim, akademik halollik, shaxsiylashtirilgan o'qitish, pedagogik nazariya, baholash.

Annotation. This article explores the impact of artificial intelligence (AI)-based educational platforms on the learning process, analyzing their pedagogical advantages and associated risks. It highlights the role of AI tools in personalized learning, automated assessment, and deepening understanding. The paper also addresses critical issues such as plagiarism, academic integrity, and data security. The didactic value of AI tools is evaluated through the lens of Bloom's taxonomy, constructivism, and social constructivism.

Keywords: artificial intelligence, educational platforms, digital learning, academic integrity, personalized teaching, pedagogical theory, assessment.

Аннотация. В статье рассматривается влияние образовательных платформ на основе искусственного интеллекта на учебный процесс, их возможности и потенциальные риски. Раскрываются преимущества ИИ в организации персонализированного обучения, автоматизированной оценки и углублении знаний. Также обсуждаются такие проблемы, как плагиат, академическая честность и защита персональных данных. Педагогическая ценность ИИ-технологий оценивается с точки зрения таксономии Блума, конструктивизма и социального конструктивизма.

Ключевые слова: искусственный интеллект, образовательные платформы, цифровое обучение, академическая честность, персонализированное обучение, педагогическая теория, оценивание.

Kirish

Zamonaviy texnologiyalarning jadal rivojlanishi ta'lim sohasiga ham bevosita ta'sir ko'rsatmoqda. Xususan, sun'iy intellekt (SI) asosidagi tizimlar va platformalar o'quv jarayonini avtomatlashtirish, individual yondashuvni kuchaytirish, o'qitish va baholash jarayonlarini samarali tashkil etishda tobora keng qo'llanilmoqda. ChatGPT, Khanmigo, Duolingo Max, Sora, Grammarly, Quizlet AI kabi sun'iy intellektga asoslangan vositalar nafaqat bilim olish, balki uni mustahkamlash va baholash bosqichlarida ham yangicha imkoniyatlar yaratmoqda.

Bugungi global tendensiyalarda ta'limning raqamli transformatsiyasi SI yordami bilan yangi bosqichga ko'tarilmoqda. O'quvchilarga shaxsiylashtirilgan o'quv marshrutlarini taklif qilish, bilim darajasini aniqlash va unga mos topshiriqlar berish, xatolarni avtomatik aniqlash va tushuntirish kabi funksiyalar sun'iy intellektning ta'limdagi eng muhim imkoniyatlaridan

hisoblanadi. Shu bilan birga, bu texnologiyalar o'qituvchining ish yukini kamaytirish, baholashda xolislikni oshirish hamda ko'plab statistik ma'lumotlarni real vaqt rejimida tahlil qilish imkonini ham beradi.

Biroq, sun'iy intellekt texnologiyalarining imkoniyatlari qanchalik keng bo'lmasin, ular bilan bir qatorda pedagogik, axloqiy, texnik va huquqiy xavflar ham yuzaga chiqmoqda. Masalan, noto'g'ri ma'lumotlar taqdim etilishi, o'quvchilarda tayyor javoblarga bog'lanish holatining kuchayishi, plagiat, akademik halollikning buzilishi, shaxsiy ma'lumotlarning himoyasizligi kabi holatlar xavf sifatida ko'rilmogda. Bu esa ta'limda sun'iy intellektdan foydalanishga nisbatan ehtiyotkorlik va mas'uliyatli yondashuvni talab qiladi.

Sun'iy intellekt (SI) texnologiyalari so'nggi yillarda ta'lim tizimida sezilarli o'zgarishlarni yuzaga keltirmogda. Dastlab sun'iy intellekt texnologiyalari asosan sanoat, tibbiyot va iqtisodiyot sohalarida qo'llanilgan bo'lsa, bugungi kunga kelib u ta'lim tizimining ham ajralmas komponentiga aylangan. Slga asoslangan platformalar yordamida o'quvchilar uchun shaxsiylashtirilgan o'quv yo'nalishlari tuzish, bilim darajasini real vaqt rejimida baholash, matnli savollarga avtomatik javob berish, til va grammatika xatolarini tuzatish, hatto interaktiv suhbatlar orqali o'rganish imkoniyatlari kengaymogda. Bu esa an'anaviy dars formatlaridan chiqib, raqamli va individual o'qitish modeliga o'tishga zamin yaratmogda.

Hozirgi kunda dunyo miqyosida faoliyat yuritayotgan ChatGPT, Khanmigo (Khan Academy), Duolingo Max, Google Sora, Grammarly, Quizlet AI kabi platformalar sun'iy intellekt imkoniyatlarini o'quv jarayonida keng joriy etmogda. Masalan, Khanmigo o'quvchining topshiriqni qanday bajarayotgani, qaerda qiynalayotgani va qanday savollar yuzaga kelayotganini tahlil qilib, unga mos tavsiyalar beradi. Duolingo Max esa til o'rganishda sun'iy intellekt yordamida foydalanuvchi bilan jonli suhbatlar olib boradi, xatolarni tushuntiradi va mashqlar taklif qiladi. Grammarly o'quvchilarning yozma ishlarini tahlil qilib, ularni nafaqat grammatik, balki stilistik va uslubiy jihatdan ham yaxshilaydi. Bularning barchasi o'quv jarayonini avtomatlashtirish, tezlashtirish va moslashtirishda muhim rol o'ynaydi.

Shuningdek, SI asosidagi platformalar o'qituvchilarga ham katta yengillik yaratmogda. Dars rejalari tuzishda, topshiriqlar yaratishda, o'quvchilarning faoliyatini baholashda, tahliliy hisobotlar tayyorlashda sun'iy intellekt algoritmlaridan foydalanish nafaqat vaqtni tejaydi, balki aniqlikni ham oshiradi. Avval o'qituvchi ko'p vaqt sarflaydigan baholash va nazorat ishlari endilikda SI yordamida avtomatik tarzda amalga oshirilmogda. Bu esa o'qituvchiga talabalarning individual ehtiyojlariga e'tibor qaratish, yaratuvchanlik va interaktiv metodlarni qo'llash uchun ko'proq imkon beradi.

Biroq, bu kabi qulayliklarga qaramay, SI asosidagi platformalarning ta'limda joriy etilishi bir qator xavf va muammolarni ham yuzaga keltirmogda. Eng avvalo, o'quvchilarning fikrlash va mustaqil ishlash ko'nikmalari pasayishi ehtimoli mavjud. Tayyor javoblarga bog'lanish, algoritm tomonidan taklif etilgan yechimlarni tanqidiy tahlil qilmasdan qabul qilish o'quv jarayonining yuzaki bo'lishiga olib kelishi mumkin. Shuningdek, plagiat holatlarining ko'payishi, akademik halollikning buzilishi, o'quvchilarning ijodiy va analitik salohiyati rivojlanmasdan qolishi kabi pedagogik xavflar ham mavjud. Bu holatda sun'iy intellekt yordamchi vosita bo'lishi kerak, ammo to'liq o'rnini bosuvchi emasligi ta'kidlanishi zarur.

Bundan tashqari, texnik va huquqiy xavfsizlik masalalari ham e'tibordan chetda qolmasligi kerak. SI tizimlari foydalanuvchilarning katta hajmdagi ma'lumotlarini to'playdi va

qayta ishlaydi. Bu esa shaxsiy ma'lumotlarning noqulay holatlarda tarqalishiga olib kelishi mumkin. Xalqaro miqyosda bu borada GDPR (General Data Protection Regulation) kabi qonunlar ishlab chiqilgan bo'lsa-da, ko'plab rivojlanayotgan davlatlarda bu sohaga oid normativ-huquqiy baza hali shakllanish jarayonidadir. O'zbekiston tajribasiga nazar tashlaydigan bo'lsak, ta'lim muassasalarida sun'iy intellektdan foydalanish hali keng joriy etilmagan, biroq ba'zi nodavlat onlayn platformalarda, xususan, til o'rganish va test sinovlarida SI elementlari allaqachon qo'llanilmoqda. Kelgusida bu tizimlarni mahalliy ta'lim ehtiyojlariga moslashtirish, milliy xavfsizlik va pedagogik mezonlar asosida tartibga solish dolzarb vazifadir.

Shu bilan birga, sun'iy intellektning ta'limga ijobiy integratsiyasini ta'minlash uchun o'qituvchilar va o'quvchilarning raqamli madaniyatini oshirish, ularni SI vositalaridan samarali va mas'uliyatli foydalanishga tayyorlash muhim. Bu borada pedagog kadrlar uchun maxsus o'quv kurslari, treninglar va milliy yo'riqnomalar ishlab chiqilishi maqsadga muvofiq. Faqat texnologiyani joriy qilish emas, balki uni pedagogik maqsadga yo'naltirish — ta'limning insoniylik, ma'naviyat va mustaqil fikrlash tamoyillariga mos holda amalga oshirilishi zarur.

Sun'iy intellekt asosidagi ta'lim platformalarining samaradorligini faqat texnologik nuqtai nazardan emas, balki pedagogik yondashuvlar asosida baholash ham muhimdir. Bu borada Bloom taksonomiyasi, konstruktivizm va sotsial konstruktivizm kabi nazariyalar SI vositalarining ta'lim jarayonidagi haqiqiy qiymatini tahlil qilishda muhim metodologik asos bo'lib xizmat qiladi.

Masalan, Bloom taksonomiyasi asosida qaralganda, sun'iy intellekt vositalari o'quvchilarga faqat "bilish" va "tushunish" bosqichlarida emas, balki "qo'llash", "tahlil qilish" va "yaratish" bosqichlarida ham yordam berishi mumkin. ChatGPT yoki Grammarly kabi tizimlar o'quvchilarning yozma ishlari, tahliliy fikrlari ustida ishlashiga yordam beradi; Duolingo Max kabi vositalar esa chet tilini o'rganishda amaliy qo'llashni rag'batlantiradi. Agar to'g'ri foydalanilsa, SI vositalari yuqori darajadagi kognitiv faoliyatni ham rag'batlantira oladi.

Konstruktivizm nazariyasiga ko'ra, o'quvchi o'z bilimni mustaqil quradi, yangi bilimni mavjud tajribasi asosida tushunadi. Bu nuqtai nazardan, SI vositalari o'quvchiga tanlov, moslashuvchanlik va o'z yo'nalishiga qarab harakat qilish imkonini beradi. Masalan, adaptiv o'quv platformalari o'quvchi faoliyati asosida individual topshiriqlar taklif qilib, har bir o'quvchi o'z "bilim konstruksiyasi"ni shakllantirishiga sharoit yaratadi.

Sotsial konstruktivizm esa o'qitish jarayonini ijtimoiy aloqalar orqali bilim qurishga asoslaydi. SI platformalari, ayniqsa, o'quvchilarni onlayn muloqot, jamoaviy ish va bahs-munozaraga jalb qiladigan interaktiv funksiyalar bilan boyitilgan bo'lsa, bu nazariyaga mos keladi. Masalan, Google Classroom va Microsoft Teams platformalaridagi guruhli muhokamalar yoki SI yordamida avtomatik fikr-mulohaza (feedback) tizimlari o'quvchilarni o'zaro o'rganishga undaydi.

Shunday qilib, agar sun'iy intellekt vositalari faqat tayyor javob emas, balki bilimni faol yaratish, tahlil qilish, muloqot qilish, hamkorlikda o'rganish imkoniyatlarini yaratadigan tarzda ishlatilsa, ular nafaqat texnologik, balki pedagogik jihatdan ham yuqori samaradorlikka ega bo'ladi. Asosiy shart – bu vositalarni o'qituvchi ishtirokida va didaktik maqsadga yo'naltirilgan holda joriy qilishdir.

Xulosa

Zamonaviy ta'lim jarayonida sun'iy intellekt vositalarining paydo bo'lishi va keng qo'llanilishi o'quvchilarning individual ehtiyojlariga moslashuvchan yondashish, bilim olishni interaktiv va samarali tashkil etish, o'qituvchilar ishini avtomatlashtirish hamda baholash sifatini oshirish imkonini bermoqda. Bu texnologiyalar orqali o'qitish jarayoni nafaqat texnik, balki pedagogik jihatdan ham yangilanishni boshladi.

Biroq, har qanday innovatsiya kabi, sun'iy intellektdan foydalanishda ham xavflar mavjud: akademik halollik buzilishi, tanqidiy fikrlashning zaiflashuvi, shaxsiy ma'lumotlarning himoyasizligi va o'quvchilarning texnologiyalarga haddan tashqari bog'lanib qolishi kabi salbiy oqibatlar ehtimolini inkor etib bo'lmaydi. Shuningdek, sun'iy intellekt vositalarining o'quv jarayonida qanday pedagogik asosda qo'llanilayotgani ham muhim omil hisoblanadi. Agar bu texnologiyalar konstruktivistik va interaktiv yondashuvlar bilan uyg'unlashtirilsa, ta'lim sifati sezilarli darajada ortadi.

Shu boisdan, sun'iy intellekt platformalaridan foydalanishda muvozanatli yondashuv zarur: texnologik yutuqlarni pedagogik tamoyillar bilan uyg'unlashtirish, o'qituvchilar va o'quvchilarning raqamli savodxonligini oshirish, shuningdek, huquqiy va axloqiy normalarni mustahkamlash orqali bu jarayonni barqaror va foydali yo'nalishga burish mumkin. Sun'iy intellekt – bu o'qituvchining o'rnini egallovchi emas, balki ularning ishini yengillashtiruvchi va sifatli o'rganish imkoniyatlarini kengaytiruvchi vositadir.

Umuman olganda, raqamli dunyoda shaxsiy ma'lumotlarni himoya qilish — bu uzluksiz rivojlanib boruvchi jarayon bo'lib, unda texnologiyalar, qonunlar va inson omili o'zaro uyg'unlikda ishlashi zarur. Faqat shu yo'l bilangina axborot xavfsizligi, shaxs daxlsizligi va raqamli ishonch kafolatlanadi.

References:

Используемая литература:

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. O'zbekiston Respublikasi Prezidenti qarori: "Raqamli O'zbekiston – 2030" strategiyasi. Lex.uz, 2020.
2. UNESCO (2021). AI and Education: Guidance for Policy-makers. Paris: UNESCO Publishing.
3. Holmes, W., Bialik, M., & Fadel, C. (2019). Artificial Intelligence in Education: Promises and Implications for Teaching and Learning. Boston: Center for Curriculum Redesign.
4. Khudayberganova, D. (2023). "Sun'iy intellekt texnologiyalarining ta'limdagi tatbiqi: imkoniyatlar va xavflar". // Ilm va Taraqqiyot jurnali, №1, 45–49-bet.
5. Khan Academy. (2024). Introducing Khanmigo – Your AI-powered learning guide. Retrieved from: <https://www.khanacademy.org>
6. Duolingo. (2023). Introducing Duolingo Max. Retrieved from: <https://blog.duolingo.com>
7. Anderson, J. (2020). "Artificial Intelligence and the Future of Learning". // Educational Technology Research & Development, Vol. 68, No. 3.
8. Oxford Insights. (2023). Government AI Readiness Index 2023. Retrieved from: <https://www.oxfordinsights.com>
9. Gafurov, N. & Salimova, M. (2022). "Ta'limda raqamli platformalar: sun'iy intellekt

imkoniyatlari”. // Pedagogika va Innovatsiyalar jurnali, №4, 32–36-bet.

10. European Commission (2021). Ethics Guidelines for Trustworthy AI. Brussels: EU Publications.

